

Szálinger Balázs

PETŐFI SÁNDOR ÉS SASS ERZSIKE
TÖRTÉNETE – VÉGET ÉRT

Mocskos, esős idő, a 2018. év márciusában. Ünnepe után két nappal vagyunk. A szekszárdi piacon mindenfelé kampányanyagok. A főtéren nemzeti szalagos koszorúk. Északra indulunk, a cél Borjád és Sárszentlőrinc, a Petőfi-irodalom két, más-más miatt jelentős állomása. Kölesd alatt rosszarcú ember integet, félreálunk. Kifogyott a benzin, pénze nincs, csak bankkártyája. Foga sincs. Szálljunk ki, adjunk benzint és/vagy pénzt, a feleségem oldaláról mélyen benyújtja a kezét kézfogásra, amivel inkább csak megijeszt, mint bizalmat ébreszt. Mondjuk meg a címünket, majd elküldi a pénzt. Budapest? Egyből kerül egy pesti ismerőse – ez is inkább ijesztő. Meg kicsit Sas-kabaré. *X. Y., Budapesten él, nem tudják, hogy ki az?* És mint a filmekben: egyes, padlógáz, két percig torkunkban dobog a szívünk. Miféle vidék ez?

„Cserebogár, sárga cserebogár.”

Ez az eső nem olyan márciusi, szemerkélős, forradalmat aláfestős, mint azon a százhetven évvel ezelőtti napon. Csak koszol, és házba, autóba zár. Halott a táj, senki sincs az utcán. Kölesden meseszép kiskastély, teszünk egy kört a festői temetődombon. Akármennyire ittfelejtett világ ez, azért csak akad egy rendes Kossuth-szobor (valakik pont elhelyezték az emlékezés koszorúját). Kölesdről kifelé másik kocsi áll az út mellett, ugyanúgy rosszarcú ember, ugyanúgy integet. Ő a második élőlény Szekszárd óta. Tényleg, miféle vidék ez?

„Cserebogár, sárga cserebogár.”

Petőfi Sándor 1845-ben egy hetet tölt Borjádön, Sass István nevű régi iskolatársánál, akivel még kisgyerekként a sárszentlőrinci gimnáziumban kötött barátságot. A vendég egész nap az úgynevezett méhesben lógatja a lábát. Fedett épület, nagyobb része nyitott, a kisebb rész egy szoba. Egy nap valaki jön a hírrel, hogy Sárszentlőrincen

halászbált rendeznek a valamikori kisdíák tiszteletére. A buli után, éjjel a szomszédos Uzdról hazafelé kocsin jött volna a társaság, viszont a lovakat a gazda valahova kölcsönadta, így csak az ökrök maradnak. Az ünnepelt azt mondja, sebjaj, akkor fogassuk be az ökröket. Sándor a kocsiuton a házigazda 18 éves húgocskája, Sass Erzsike mellett ül. Fura a Hold, furák a felhők, és Sass Erzsike és/vagy Petőfi Sándor a kocsikázás közben a mellette ülő tenyerébe ejti a saját tenyerét. Ami biztos, azt bárminél jobban elmondja a vers. A matuzsálemi kort megérett Erzsike, már mint Erzsi néni, hatvan évvel később igazolja a vers állításait. Sándor jól érzi magát Borjádön, telnek a napok, végül elbúcsúzik, és gyalog indul Paksra. Aztán még aznap visszajön, azzal, hogy lekéste a hajót. Hát persze, lekési a hajót. Ott is ragad még egy hétre. És aztán még egyszer visszajön a következő hónapban, a szüretre!

„Cserebogár, sárga cserebogár.”

2018, Borjád. Szomorú, düledező, beszakadt falu. Elvileg nem is létezik. A Petőfi-féle Borjád elmúlt, közigazgatásilag Kölesd része már. Nincs Fő utca, csak egy hosszú Petőfi – és egy abból induló, majd kettéágazó Kossuth. És ez a történet itt megállt. Mivel nincs munkahely, a légvonalban mindössze 7-8 kilométerre húzódó autópálya pedig a jelek szerint semmit se lendít a régió, nyilvánvaló, hogy amíg létezik az a kultúra és államszervezet, amit ma ismerünk, Borjádön a fenti kettőnél több utca már nem lesz. Amíg mi, magyarok vagyunk itt többségben, Borjádön nem nyílik bolt, tüzéptelep, nem indul iskola, nem lesznek másodikosok.

A Sass-házon emléktábla. Igyekszünk úgy megállni, hogy ne pocsoljába lépjünk az autóból. Kopogunk, kiabálunk az esőben. Tizenéves, romlatlan arcú fiú érkezik, lelkesebben, mint ahogy én nyitnék kaput esőben, vasárnap délután egy kis aprópénzért. De nem, annyiért se: belépő sincs, a híres méheshez indulunk. Azon is tábla (valakik elhelyezték nála az emlékezés koszorúit). Másik kéz felől szobor. Telek végében a Sió, éppen árad. Mint mondja, nyáron szinte kiszárad, át lehet lépkedni a túloldalra. Belépünk, alacsony ajtófélfá, az ember könnyen beveri a fejét. „Vén épület már a világ, / Le, alacsonyra súlydedt. / Ha egyenest jársz: beütöd / A gerendába fejedet.” Naná, hogy a borjádi méhesben írta! Körülnézek. Elsőre érezni, hol a kisasztal

helye. Hol van erő. Hol lehet verset írni. Az ablakban vendégkönyv. Március 15. körül sokan jönnek, amúgy alig valaki. Van egy másik nevezetessége a falunak, a söréttorony, azt is meg lehetne nézni egyúttal, ha akarjuk. Nem akarjuk. Hatvan-hetvenen laknak Borjádón, a fiú gyerekkorában (mondjuk, tíz éve) még százhuszan voltak. Elmennek a fiatalok, jönni nem jön senki. Tíz év múlva ez a fiú még Borjádón lakik? Minek kéne történnie Magyarországon a következő tíz évben, hogy itt maradjon?

„Cserebogár, sárga cserebogár.”

Borjádról a Sió mellett megy az út. Jobbra híd, az van kiírva: Kajdacs. Kajdacs. Mi lehet Kajdacson? A neten azt olvasom, a magyar koronát őrző Perényi Pétert 1529-ben Kajdacsnál fogta el Szerecsen János. Meg hogy a falu a középkorban a környék egyik legnépesebb települése volt. Milyen Perényi Péter? Milyen korona? Miénk egyáltalán ez a történelem? Mi van még? Van teleház, internet-szolgáltatással. A teleházat 2002-ben országos arculati díjjal tüntették ki. Mindent tudunk, nem megyünk be Kajdacsra. Uzd fele tartunk, a magyar költészet leghíresebb kocsikázásának nyomvonalán. Ez a kocsikázás szeptemberben történt, nem márciusban, nem nappal, hanem éjjel, nem erre, hanem arra, egy nem arra, hanem erre tartó évszázadban. A környezet, az éghajlat, a természet ajándékai 2018-ban pontosan ugyanazok, mint voltak 1845-ben. Akkor mi változott?

„Cserebogár, sárga cserebogár.”

Uzd, 2018. Az útról jobbra a fák között csodás kis kúria. Az úttól bemenni lehetetlen, nagy a gaz, vizes a fű. Mit mond az internet? Azt, hogy Uzd se létezik már – a valamikori kismemesi falu, nem egy, nem kettő romos kúriájával ma közigazgatásilag Sárszentlőrinc része. Az előbbi épület a Fördös-kúria. Fördös István 48–49-ben tolnai alispán volt. Lakhat ilyen helyen alispán? Az akkor még komoly dolgot jelentő megye gyakorlatilag legfontosabb tisztségviselője lakna ma Uzdon? Itt, ahol a belső utcákban olyanok az utak, hogy lehetetlen hármasba kapcsolni? Miért, mi történt? Ez egy szegény ország, és valami háború volt itt tizenöt éve? Dehogy, csupa sikeres évszázad után vagyunk: a tizenkilencedik végén a polgárosodás programja győzött, a huszadik végén a demokrácia és a piacgazdaság. Tizenöt éve pedig nem háború

történt, hanem csatlakoztunk ahhoz a szellemi közösséghez, amelyhez tartozónak valljuk magunkat, megnyitottuk a piacainkat, ennek köszönhetően minden kapható nálunk, cserébe pedig rengeteg felzárkóztató pénzt kapunk, amelyért más népek dolgoztak meg. Tizenöt éve nem háború történt, hanem beteljesült a vágyunk, azóta pedig az elért vágy hullámain ringunk. Jó, de akkor mi történt Uzddal? Ki tudnának ma itt állítani egy négyökrös szekeret? Gyerünk tovább, Sárszentlőrincre, fel!

Petőfi két évet járt Sárszentlőrincen, 8-10 éves korában. A török kiűzése után telepésekkel benépesült falu ügyes iparosainak és attraktív evangélikus lelkészeinek köszönhetően gimnáziumot alapított. Sárszentlőrinc egy ideig a dunántúli evangélikus püspök székhelye is volt, a gimnázium pedig pár évtized alatt tényleg messze földön híres lett, az Alföldről is érkeztek kosztos diákok. Mint például Sándorka.

Sárszentlőrinc, 2018. Hogy gazdag falu volt, az minden épületén, a léptékén, a térszerkezetén is látszik. De irodalmilag sem akármilyen hely. Egymás mellett három ház áll, három márványtáblával. Lázár Ervin emlékháza balról, aztán Sándorka kosztosháza, a harmadikban Illyés Gyulát anyakönyvezték. Három irodalmi ház egymás mellett. Se Pest, se Kolozsvár, se Debrecen nem tud ilyet. Táblával tehát jól állnak, csak mintha lakni nem lakna itt senki. A valamikori jegyzői lakás zárva (valakik elhelyezték nála az emlékezés koszorúit). Viszonylag alacsony a kerítés, belátni. Gondozott udvaron kőasztal – vajon itt volt ez már akkor? Benézünk az ablakon, kemence, mélyebben falitükör, talán falipolc, törölközővel. Nem nehéz fésülködő kisfiút képzelni oda.

„Cserebogár, sárga cserebogár.”

Gondolkodom: kell lennie valahol egy másik táblának is. Ha áll Sándorka kosztosháza, és ha egy ilyen helyen valamikor gimnázium működött, meg kell lennie az épületnek. Vagy az iskolának, vagy az iskola megjelölt helyének, vagy az iskola valamikori helyét ismerő bácsi házának. És meg is találjuk, pont a falu végén. A tábla (valakik elhelyezték nála az emlékezés koszorúit) nem beszél mellé: ITT TANULT PETŐFI, és évszám. Fotózom az esőben a járdáról. Nyílik a 200 éves gimnázium kiskapuja, valaki kilép egy fejszével. Jó napot,

bocsánat, csak a táblát... Még a kilépő is mosolyog a helyzeten: jaj, a fejsze *nem azért* van nálam...! Nem, miért? Megnyugtatósnak szánta. Félelmetes ez a környék. Feleségem az autóban, keresem a szememmel, de pont máshova néz. Mi folyik itt? Mi történt itt? Össze lehetne rántani ma Sárszentlőrincen egy ad-hoc halászbált? Mondjuk nem is egy 22 éves gyerek, de egy, a szomszéd faluban nyaraló Kossuth-díjas költő tiszteletére, ma este 8-ra? Mi történt az országunkkal, hogy ez képtelenség?

„Cserebogár, sárga cserebogár.”

Rettenetes utak vezetnek el innen. Ilyen gazdag országban hogy' létezhet ilyen toldozott-foltozott út? Kettesben araszoló busz után araszolunk, a hátulján a gumigyár hirdetése. Egy-egy néma ember, emberi léptékű táj, zord világ, szar idő, Hankook-hirdetés. Fejér megyébe érünk. Ugyanolyan rossz az út, de itt már volt rá pénz és figyelem, hogy ezt táblán is közöljék. Minden csupa sár. Az a sár, ami a nyugati szőlőhegyek bekötőútjairól ömlött az útra, és Uzd körül még elfolyt a Sió felé, itt már megáll. Változik a domborzat. Hány, a dombot elmosó eső és vihar volt azóta, hány méterrel lett alacsonyabb a hegy? Mennyi sarat vitt le a Fekete-tengerig 1845 óta a Sió? Volt a környéken az elmúlt harminc évben kocsit az éjszakában, tenyérbe ejtett tenyérrel? Élnek itt még fiatalok? A borjádi idegenvezetőnket is csak képzeltem, pont, mint azt a fésülködő kislányt? Ugye van itt valahol egy alternatív valóság, amelyben Petőfi Sándor és Sass Erzsike története, más-más szereplőkkel, de folyamatosan frissül?

„Cserebogár, sárga cserebogár.”

A GPS nem mondja meg, milyen faluban kell elkanyarodni merre, csak azt, hány kilométer múlva, és milyen térnél. Jellemzően Kossuth és Szabadság. Az a *Kossuth*, aki a politikusi baklövéséből is következő összeomlás napjaiban tartás nélkül nyeklett-nyaklott erre és arra, majd tudjuk, mi történt. És az a *Szabadság*, ami persze megvan, köszöni, de mindig csak az ország egyik fele éli meg, a másik fele csak úgy érheti el, ha az egyik felének a nyakára teheti a lábát. Ezekről vannak elnevezve legfőbb tereink. Mindkét esetben frissen megkoszorúzva, a mindig meg- és újraválasztott legjobbjaink által. Ez a nemzeti mitológiánk. Kossuth és a Szabadság. Ebből a szédületes fiúból pedig szinte

csak *Ott-esse-m-el-én A-harc-mezején Sándor* fér bele ebbe a mitológiába. Nem az a sokkal izgalmasabb, aki az orra után ment, és jeleket hagyott a vidéken, amerre csak járt, cserébe képeket vett le róla és tett maradandóvá. Nem szükséges tudás ez már, az a Magyarország nem létezik. A mait se szükséges ismerni, a régi utakat még tudó öregeket pedig, ha már idegesítő, hogy nem tudnak gondoskodni magukról, innen a szekszárdi, paksi, dunaújvárosi öregotthonokba viszik – beszéljék csak meg egymással a múltat. És ha maradnának a faluban? Már gyerekek sincsenek, akiknek mesélhetnének. A falvaik se léteznek. Azt, hogy Uzd és azt, hogy Borjád, már nem állítja semmi. Azt már csak egy vers állítja. Csak a Jóisten érthetetlen irányzékának köszönhetjük, hogy ezen a nyelven.

Dunaföldváron megállunk, két tábla van a városháza falán. Az első Petőfi (valakik elhelyezték nála az emlékezés koszorúit). A másik a *Mohács felé tartó magyar hadsereg emlékműve*. Ja tényleg. Milyen szerencse, hogy van ilyen is. Rohamosan épül a mai kor, ennek is lesz emlékműve egyszer.

A bresciai katonai alakulat elpusztított emlékműve